

NEW AGE

Elmar Gruber

Konec newtonske dobe

Zavest nove dobe zaznamuje intenzivna navzočnost – zavedanje veobsegajoče celote. Kot takšna se pojavi na vseh ravneh življenja in mišljenja. Svoje globine in ne le zunanjo povezanost z vsemi drugimi ljudmi in s celotnim stvarstvom ne odkrije na novo le človek; tudi znanosti na svoj način končajo dvatisočletno zgodovino ločevanja tega, kar spada skupaj. Obstaja novo gibanje skozi svobodo spoznavajočega duha, kjer se telesnost in zavest pojavljata v spremenjenem razumevanju.

Pomenljivi stavek teologa Karla Rahnerja, ki stoji v duhovni tradiciji Schellinga: »Telo je prostorsko-časovna oblika duha«, lahko uporabimo tudi za »telo« celotnega kozmosa. Novo mišljenje omogoča pretakanje duha v zedinjenje in v formo. Pri razumevanju sveta v ospredju niso več razpad, razdeljevanje in analiza, temveč sinteza, sistemsko in holistično mišljenje.

Notranje doživetje celovitosti – to so jasno videli misleci, kot sta Teilhard de Chardin in Enomiya-Lassalle – podpira predpostavka ljubezni. Ta ljubezen je energija za združitev, povsem v smislu Teilharda, in je ne smemo zamenjevati s »simpatijo« v polaritetah doživljene resničnosti magične oblike zavesti. Do te povezave na višji ravni pride le prek dozorevanja višje zavesti o jazu in prek personalizacije. New age ne premišljuje o povratku v predpersonalna stanja, temveč o medsebojni duhovni povezavi ljudi s transcendiranjem popolnoma izoblikovane osebe. Dantejeve vrstice iz zadnjega soneta njegovega dela »Vita Nova« (»Novo življenje«), v katerem piše o »novi inteligenci«, »novem razumevanju« in »novem vedenju«, so predhodnica sodobnega občutenja »novega življenja«:

*Nad sfero, ki najvišja kroži, vre
mi vzdih, ki iz globin srca prihaja;
nov duh, ki Amor jokajoč poraja
ga v njem, vse više in više z njim se pne.*

(Prevod Cirila Zlobca)

K najbolj oddaljeni sferi, ki kroži mnogo dlje,
se iz srca dviguje moje hrepenenje:
To je novo vedenje, ki ga s solzami
ljubezen polaga v nas, in ki nas vleče navzgor.

(Prosti prevod iz nemščine)

»Novo razumevanje« danes nastaja z renesanso »mističnega mišljenja« (Carl Albrecht). Znanstvena zavrnitev mistične izkušnje kot spoznanja, in to z grajo njene subjektivnosti in zato tudi »neresničnosti«, pripada preteklemu znanstvenemu pojmovanju. Tragična okoliščina je, da se duhovni razvoj človeka, kakršen se izraža v znanstvenem razumevanju, giblje mnogo hitreje kot njegova precej odrevenela ali vsaj lenobna usedlina v občji zavesti. Newtonove in Descartove predstave o svetu in naši zmožnosti, da ga spoznamo, so s sabo prinesle neprimerljivo potenciranje uresničitve *Homo Faberja*, in so se s svojim samopotrjujočim značajem izkazale za nenavadno žilave. Če danes fizik in filozof Carl Friedrich von Weizsäcker pripoznava povezanost pogledov duhovne prakse in zahodnega znanstvenega mišljenja (»Brez meditacije je refleksija zaman«), pa še vedno velik del ljudi, ki so se svojega razumevanja sveta na temelju reducirane in poenostavljene obnove naučili v šoli, meni, da je meditativni vpogled neznanstven, analitična refleksija pa znanstvena.

Nova znanost je že dolgo tega dosegla področje, ki je materializem in empirizem pustilo za seboj. V optimistični artikulaciji je znanost New-Agea prispela do ekološko-samoorganiziranega pogleda na resničnost in življenje (še posebno v popularizirani obliki pri fiziku Fritjofu Capri) in poskuša redukcionizem klasične materialistične znanosti nadomestiti s holizmom. Temeljna ideja do gesla degeneriranega pojma »holizem« je pojmovanje, da je celota več kot vsota njenih delov. Tak pogled je s tem v nasprotju z redukcionističnim pojmovanjem, ki pravi, da naj bi bila celota le vsota delov. Redukcionizem je bil prevladujoči znanstveni model, ki je poskušal le z analizo delov razumeti vsakokrat opazovano stvarnost. Napetost med redukcionističnim in holističnim opazovanjem sveta predstavlja temeljno nasprotje med minulim in novim znanstvenim pojmovanjem. Jasno mi je, da je ta trditev v določenem smislu sama redukcionistična, toda to je posledica okoliščine, da je analiza sedanjih tendenc lahko le redukcionistična.

Zdaj pa najprej sploh pogledjmo, kako znanstveni duh dojema resničnost. Danes vemo, da so predstave o domnevni »objektivnosti« in »vrednosti neobremenjenosti« znanstvenega spoznanja brez podlage, in da so jih iznašli zato, da bi opravičili zahtevo po vladanju znanosti kot zunanjega odraza mentalno-jazovskega stremljenja. Že temeljne spoznavno-teoretske domneve lahko razložimo le s konstelacijo prepričanj, vrednostnih predstav, ki jih sprejemajo in si jih delijo pripadniki

nekega znanstvenega področja. Ta konstelacija je porok stabilnosti nekega miselnega sistema, nikakor pa ni, kot je prepričljivo pokazal Michael Polanyi, kriterij njegove resnice. Kadar resnico vemo na določeno metodologijo, vedno odkrivamo ne-racionalno pripoznavanje. Sledeč Polaniju, vera, ki leži v temelju kakšne spoznavne metode, izhaja iz mreže nezavednih informacijskih drobcev, ki so prevzeti iz okolja in utemeljujejo to, kar on imenuje »molčeče vedenje«. Teh temeljnih domnev se priučimo – oziroma nam jih vcepijo – že v mladih letih. Večinoma potem naše zavestno življenje upravljamo s tem, da ugotovimo, kaj podzavestno s to kulturno in tudi biološko indoktrinacijo že vemo. Posebno razločno lahko te samopotrjujoče osnovne predpostavke prepoznamo v znanosti. Zgodovinar znanosti Thomas S. Kuhn označuje takšno konstelacijo prepričanja v znanosti paradigma. Paradigma pa je po svoji strani sama spet le predpostavka, ki temelji na teorijah. Vsakršna znanost, tako v zadnjih letih precej upoštevana Kuhnova teza, postane prava znanost le s paradigmo.

Paradigma vsebuje torej tudi svetovni nazor družbe znanstvenikov v nekem določenem času. Naravoslovno-znanstvena paradigma pri tem podlega najsplošnejši in obči obliki neke take paradigme. Posamezna področja vedenja se molče podrejajo splošni paradigmi in razvijajo za svoje področje delovanja specifično paradigmato, ali, kot je to bolj natančno formuliral teoretik znanosti Imre Lakatos, svoje lastne znanstvene raziskovalne programe. Če neka znanost sprejme določeno paradigmo, izoblikuje okvire, znotraj katerih neko področje znanosti in njegove teoretske domneve imajo veljavnost; temu sledi obdobje »normalne znanosti«: z raziskovanjem se okrog teoretskega jedra določene raziskovalnega programa izoblikuje varnostni pas hipoteze in ad-hoc domnev. Nasprotna spoznanja so povzeta v razširjeno področje paradigme ali pa jih obravnavajo kot »anomalije« in jih izključijo iz okvirov razjasnjevanja. Številne paradigmate plovejo v morju anomalij (to so večinoma izjave, ki nasprotujejo obstoječim teorijam). Stanje se ohranja z utemeljitvijo, da je obstoječa paradigma bolj razjasnjena kot predhodna paradigma, katere anomalije je možno povzeti v okvire razlage obstoječe, in tako na vidiku ni nobene paradigme, »ki bi zmogla boljše razlago«.

Kuhnova teza se izkaže za revolucionarno predvsem ob primerjanju rivalitetnih paradigmat. Ker paradigmate izhajajo iz različnih znanstvenoteoretičnih predpostavk, jih pravzaprav ne moremo primerjati med seboj: paradigmate so »inkomenzurabilne«; znanstveniki, ki delajo znotraj njih, govorijo različne jezike, svet opazujejo z bistveno različnih zornih kotov. S tem je Kuhn naredil konec običajni predstavi, češ da znanost koraka naprej v kumulativnem procesu kopičenja znanja. V resnici vsaka paradigma oznanja novo resnico. Klasična primera sta paradigmati, po eni strani Newtonove mehanike in evklidske geometrije, po drugi strani Einsteinove relativnostne teorije.

Da bi ponazoril prehod od ene paradigme k drugi – fazo tako imenovane »premene paradigme« –, je Kuhn segel nazaj h Gestalt psihologiji in k delom filozofa Norwooda Russella: premena paradigme poteka analogno z opazovanjem globinske slike, pri čemer premikanje figur in ozadja omogoča znotraj ene in iste resničnosti dve popolnoma različni interpretaciji. Naš proces mišljenja o stvareh, slikah in njihovi medsebojni povezavi, ki ga običajno označujejo kot tvorbo pojma in ga Owen Barfield imenuje »alfa-mišljenje« (začetno mišljenje), je podlaga formaciji neke obče paradigme. Ponazarjanje skozi učni proces postane alfa-mišljenje. V resnici so naši pojmi navade. Vsaka kultura razvije specifično mrežo začetnih misli, prav tako vsaka delna kultura, torej recimo kakšna znanstvena veja. Zamenjava paradigme je torej pravzaprav pretres obstoječe mreže alfa-misli (začetnih misli). To se zgodi predvsem, če preveč novih spoznanj ni več mogoče razložiti znotraj obstoječe paradigme in potem ta spoznanja sama zase formirajo mrežo nasprotnih alfa-misli.

Če določena paradigma zaide v krizo, potem lahko v odgovarjajoči veji vedenja opazujemo razbohotenje idej, konceptov in teoretskih domnev. Nastajajo šole, ki se med seboj napadajo – skratka: pride do turbulence, iz katere zmagovito izhaja nova paradigma. Predvsem družboslovne znanosti, katerih teoretski temelji stojijo na mnogo bolj majavih nogah kot pri naravoslovnih znanostih, so Kuhnovo naziranje sprejele z odprtimi rokami. V zmešnjavi konceptov, ki so jo včasih obtoževali in dojemali kot destruktivno, pa bi zdaj lahko diagnosticirali razveljavljivo okoliščino neke znanosti, ki plove proti novi paradigmi. Na moderno fiziko, ki je bila dolgo časa paradni primer za znanstvenost, lahko v določenih temeljnih točkah gledamo kot na znanost v paradigmatični krizi. Izsledke kvantne fizike je težko umestiti v veljavno paradigmo in zato je prišlo do množice šol, ki jih poskušajo razlagati popolnoma različno: recimo Kopenhagenska šola, teorija skritih variabel, teorija več svetov (Everett, Wheeler, Graham) in šola, ki postulira tesno zvezo med zavestjo in materijo.

Temeljne domneve moderne znanosti, njena materialistično-mehanična drža in z njo povezan redukcionizem izvirajo iz obče paradigme, ki jo lahko označimo kot kartezijansko-newtonska paradigma, ker vodi nazaj k Descartesu in Newtonu. Sir Isaac Newton, tako prepričljivo dokazuje Morris Berman, je sam nase gledal kot na dediča nekega starega izročila, izročila *prisca theologica* (Walker), ki je o sebi trdilo, da ima v lasti tekste, v katerih so pojasnjene skrivnosti materije in univerzuma. Podlaga te svete tradicije, ki jo lahko najdemo v hermetičnih principih alkemije, ki jo je Newton podrobno preučeval, je domneva, da je materija nedejavna in da jo le aktivni princip – Bog, ki je prisoten v vseh stvareh – lahko spravi v gibanje. Hermetična tradicija tvori podlago za Newtonovo zgodnje mišljenje in njegov pojem gravitacijske sile je v bistvu njegov opis hermetičnega principa simpatičnih sil,

o katerih eksistenci je bil prepričan. Newton je to predstavo zavil v pojme mehanistične filozofije, kulturne in politične okoliščine časa pa so iz hermetičnega sistema, ki je ohranjal participirajočo zavest – zavest, ki ne ločuje med subjektom in objektom, jazom in ne-jazom, človekom in okoljem – naredile mehanističnega. Hkrati je to preoblikovalo tudi Newtona kot človeka, ki naj bi navsezadnje postal eden utemeljevalcev novega načina mišljenja. Newtonski univerzum je sestavljen iz trdne materije, katere temeljni kamni so neuničljivi atomi. Atomi so po svojem bistvu pasivni in nespremenljivi. Newtonova odločilna novost – predvsem v primerjavi z atomisti grške antike – je v definiciji sile, ki deluje med delci: težnost je premosorazmerna z deležem mase in obratno sorazmerna s kvadratom njene oddaljenosti. Trodimenzionalni prostor klasične evklidske geometrije je Newton pojmoval kot absoluten, konstanten in vedno v mirovanju. Čas je absoluten, avtonomen in neodvisen od materialnega sveta.

Iz teh temeljnih predpostavk se je razvila predstava, da je univerzum gigantsko kolesje v uri s popolnoma determinističnim značajem. Po večnih in nespremenljivih zakonih se v njem gibljejo delci. Vsi dogodki materialnega sveta sledijo zakonu vzroka in posledice. Iz tega je nastala teoretska domneva, da je ob popolnem poznavanju posameznih delov možno z absolutno gotovostjo napovedati vsako preteklo ali prihodnjo situacijo. Predstava mehanistične povezanosti univerzuma je v znanost prinesla fundament »tihega vedenja«; teorija naj bi anticipirala dogodke, napovedljivost dogodkov naj bi predstavljala *conditio sine qua non* neke teorije. Nobelov nagradjenec Ilya Prigonine, o čigar delih bom govoril tudi kasneje, je vero v neomejeno napovedljivost, ki se skriva za tem, imenoval »temeljni mit klasične znanosti«.

Filozofija Renéja Descartesa, ki je nastala iz temeljnega stavka o metodičnem dvomu, ki kot edino gotovost priznava lastno eksistenco (kajti ob vsem dvomu in vsej varljivosti je vedno neki »jaz«, ki dvomi in je prevaran), se s pojmovanjem, da so le številke lahko dokaz za gotovo vedenje (»univerzalna matematika«), izteka v vseobsegajoč mehanizem. Dejavnost mislečega človeka je mehanična, metoda razuma je, da svet srečuje kot od sebe ločen objekt. To metodo mora človek vedno znova uporabiti pri vsakem objektu, dokler ne izve vsega, kar je moč izvedeti. Tudi sama metoda je mehanična: problem se razstavi, akt spoznavanja je potem le neke vrste »merilni postopek«. Tako je stvar, razstavljena na svoje najmanjše sestavne dele, zmerjena in po izrečni sodbi je spet sestavljena skupaj, potem spet razstavljena in tako naprej *ad infinitum*.

Kartezijansko-newtonska paradigma je torej mehanicistična podlaga, na kateri je nastala zahodna znanost. Sprememba v znanstvenem mišljenju, ki se zdaj dovršuje, in ki jo pogosto označujejo kot premeno paradigme, se ne nanaša na paradigmo znotraj neke znanosti, temveč na temelje same znanosti. Molčeči dogovor o spoznavnih zmožnostih, temu lastno dojemanje neke neodvisno od zavesti razpoznavne resnič-

nosti, mišljenje v preprostih kavzalnih odnosih, vse te domneve, ki naj jih ne bi več preverjali, lebdijo, ja, so se za Novo znanost že sesule. Izkušnje z mnogih področij, kot recimo transpersonalni doživljaji, psihidelične in mistične izkušnje, fenomen transa, šamanizem, rituali preobrazbe pri t. i. primitivnih ljudstvih, paranormalni pojavi, meditacija, tradicionalne metode zdravljenja in še mnogokaj, opozarjajo na izziv, ki ga ni moč več zavračati, izziv za kartezijsko-newtonsko paradigmo, ki je trčila ob svoje meje. Toda spreminjanje znanstvenega pojmovanja prihaja tudi iz samih znanosti. Znanstveniki vedno bolj dojemajo, da sam akt mišljenja vsebuje tudi našo zavest o ločenosti od stvari, ki jo mislimo. Kajti z mislimi in z modeli, ki nam naše misli in naš jezik delajo razumljive, simuliramo to, o čemer premišljujemo. Ne-participirajoče vsekakor zamenjuje model z izoblikovano realnostjo. Alfred Korzybski je to v znamenitem izreku povedal takole: »Zemljevid ni teritorij«. Zato so naši modeli o resničnosti vedno le tako dobri, kot je dobro naše mišljenje. Naše mišljenje, to je očitno središčni problem naše do konca prignane mentalno-jazovske strukture: Mišljenje ima posebno trdovratno lastnost, da pozabimo, da mislimo, medtem ko o čem premišljujemo. Sama misel ni vsebovana v povzemanju stanja resničnosti. Znanstveni problem je problem našega mišljenja.

Nova znanost želi preseženi materializem in mehaničnost nadomestiti s holizmom. Odtujitve, ki se je začela v »evropski disociaciji in je od Newtona in Descartesa naprej postajala vedno bolj bolezenska in je človeku odtujevala njegovo življenje v sanjah, njegove duhovne izkušnje, njegovo notranje in telesno življenje in ga je končno odtujila tudi okolju, naj bi bilo konec. Entuziasti pričakujejo »holistična nebesa za naslednjim vogalom« (Berman), ali pa spregledujejo, zaradi mišljenju lastne slepote, da so vse naše predstave in vsi koncepti o holizmu spet le zemljevidi in neresničnosti. Chuang-tzu pravi: »Trditi, da so vse stvari eno, je prav tako dualistično, kot reči, da so vse stvari mnoge.«

Hologrfska podoba sveta

Če se zdaj usmerimo na razumevanje holizma, kakršno se pojavlja v različnih sistematičnih artikulacijah kot temeljna ideja New Agea, moramo to početi v neprestani zavesti tega, da vsakršna kritika »napačnega holizma« in vsak izglajeni holizem navsezadnje lahko pripelje do omamne skušnjave, da bi mišljenje razrešili njegovih mej, to bi lahko spodbudilo le ne-holistično razumevanje holizma.

Idejo holizma sta v začetku našega stoletja v filozofiji razvila Whitehead in Smuts. Seveda ideja ni nova. V bistvu je večina religiozних in filozofskih tradicij holističnih. Najbolj omejena vrsta holizma je tista, ki pravi, da je celota več kot vsota njenih delov, ker je celota vsota svojih delov in interakcij med njimi. To vrsto holizma uporablja s pomočjo kibernetike in drugih načinov tvorjenja modelov sistemska teorija, pri tem upošteva normalne kemične in fizikalne interakcije v nekem sistemu. Biologija ta nastavek uporablja za opis kompleksnih interakcij med organi. Če opazujemo celotnega človeka, potem ta omejeni holizem pelje do pojmovanja, da je to, kar imenujemo duševno, izraz sodelovanja organizma z deli možganov, interakcija z ostalimi ljudmi in interakcija z okolico, in da duševnosti ne smemo gledati ločene niti od enega med temi faktorji. Pri takšnem pojmovanju celovitosti imamo v bistvu opravka z olepšanim materializmom. Kar zadeva človeka, bi se tak holizem končal ob njegovi smrti z odpravo telesa. Po takem načinu gledanja obstajajo le elementi in njihove interakcije, nad tem pa nič. Moderna sistemska teorija, na katero radi gledajo kot na enega temeljev nove paradigme, je tako v isti liniji z mehanicističnim mišljenjem. Le analogije so se zamenjale: Če je bil prej univerzum navita ura, je zdaj računalnik, vseeno pa še vedno ostaja stroj.

Pri tudi ne smemo pozabiti, da dialektični materializem kot filozofija narave predstavlja holistično filozofijo materializma. Na določeni ravni oba zgoraj omenjena pogleda nista nezdržljiva.

Naslednja možnost holizma je tista, ki pravi, da celota organizira dele. Celota torej ne izhaja iz delov in interakcij, temveč je nad njimi. Celoto in medsebojne odnose elementov lahko pri tem gledamo z dveh vidikov, s prostorskega in časovnega. Povezanost vseh stvari nad pro-

storum izhaja iz različnih izsledkov kvantne fizike in recimo iz Bellovega teorema. Elementarna povezanost nad prostorom *in* časom je postulirana v mnogokrat obravnavani teoriji »morfogenetskih polj« biologa Ruperta Sheldrakea, o kateri bom še govoril.

S tega vidika lahko opazujemo panteistične filozofske koncepte, ki menijo, da je celotni univerzum prežet z organizirajočim principom. Univerzumu kot božjemu telesu odgovarja v tem kontekstu človek kot telo duše. Pojem »božjega postajanja« v evoluciji in skozi njo, ki smo ga spoznali pri Schellingu, je filozofsko-teološka razlaga takšnega razumevanja holizma.

Obstaja tudi tretja vrsta holizma, ki je bila omenjena že v prvem delu te knjige: vsebuje vse, kar je bilo poprej izrečeno o holizmu v njegovi časovnosti in prostorskosti. Izhajajoč iz tega, zajema ta predstava o holizmu nadprostorski in nadčasovni pravzrok, ki je sam najvišja celota in zato vsebuje tudi čutno-zaznavno pojavno obliko biti. Transcendentni in hkrati tudi vedno imanentni pravzrok, ki ga zaradi naših omejenih spoznavnih možnosti razumemo kot nekaj, kar je *onstran* prostora in časa, je holistični temelj evolucijski misli, ki se v temeljnih obrisih pojavi že pri Schellingu in se izoblikuje pri Teilhard de Chardinu in Kenu Wilberju.

Novi znanstveni nastavki, ki so vpeljeni za razumevanje sveta, značilno za New-Age, vsi kažejo holistični temeljni značaj. Seveda celovitost pogosto pojmujejo zelo različno. Za primer želim najprej predstaviti znanstveni nastavek, ki utegne biti revolucionaren za celo vrsto znanosti, tako imenovano holografsko paradigmo. Temelji na holografiji, na fotografskem postopku, ki ga je konec štiridesetih let razvil Nobelov nagrajenec Dennis Gabor.

Predpogoj za holografijo je bilo odkritje laserskega žarka. Pri tem gre za žarek svetlobe z visokostopenjsko urejenimi in enakomernimi valovi. V nasprotju z njim so valovne oblike običajnih svetlobnih virov zares kaotične. Takšen laserski žarek usmerijo na polprepustno zrcalo. Del žarka lahko svojo pot nadaljuje v ravni liniji, drug del usmerijo na neki predmet. Predmet valove razprši, in tako razpršeni potujejo naprej, dokler ne naletijo na del žarka, ki v ravni liniji teče naprej. Ko se oba toka žarka srečata, ustvarita tako imenovani interferenčni vzorec. Interferenčni vzorec zadržijo na fotografski plošči. Opazujoč s prostim očesom, je ta fotografija zabrisana in nič kaj posebno zanimiva.

Zanimivo postane šele, ko fotografsko ploščo ponovno osvetlimo s podobno lasersko svetlobo, kakršno smo uporabili na začetku. Potem se predmet, na katerega so prej naleteli žarki, pojavi pred opazovalcem v trodimenzionalni podobi. Za teoretske zaključke pa je še bolj vznemirljiva neka druga okoliščina. Namreč, z osvetlitvijo vsakega dela fotografskega posnetka je možno reproducirati celotni posneti predmet. Holografija torej ne ustvarja pikčaste podobe kot recimo običajna fotografija, temveč vsebuje informacijo o celotnem objektu valovni

vzorec. S pomočjo matematičnih enačb, tako imenovanih funkcij odklona, lahko opišemo holografsko zbrane valovne vzorce. Tu imamo torej opravka s procesom, kjer je informacija o celoti položena v vsak del podobe.

Vzor in model holografije sta opogumila raziskovalce z različnih področij, da so razvili nove teorije. S področja tako imenovanega raziskovanja zavesti («Consciousness Research») – nastajajoče področje vedenja, ki lahko vsebinsko in formalno velja za simptomatično, za novo, »holistično« znanost – je treba omeniti enega vodilnih zastopnikov, Stanislava Grofa, ki je v svoja dela vključil holografijo kot vodilni model. Grofovo področje raziskovanja je tako tipično za znanost New-Agea, sam avtor pa velja za najpomembnejšega empiričnega in teoretskega raziskovalca psihedeličnih izkušenj. Njegove študije o izkušnjah notranjega sveta pod vplivom psihoaktivno delujoče substance LSD predstavljajo temelj za boljše razumevanje širine in pomena psihedeličnih doživljanj in so prinesle širše razumevanje znanosti, ki se trudi za integracijo podatkov s področja raziskovanja zavesti. LSD je bila *tista* droga, ki je v šestdesetih letih uvajala razcvet notranjega sveta («psihedelična revolucija») tiste generacije, ki smo jo prepoznali kot neposrednega predhodnika gibanja New-Age. Grof je ob raziskovanju njenega delovanja povezal raziskovanje zavesti s klasičnimi temami in interesi New-Agea, kot so stanja »višje« zavesti (v smislu izkušnje vseobsegajoče celote, ki se običajno izmika vsakodnevnosti zavesti in njenim običajnim izraznim sredstvom, vpogledi v različne nivoje pomena procesa smrti – ponovnega rojstva (to je vodilo do nove interpretacije personalnih in transpersonalnih elementov pred in med rojstvom in do kasnejšega delovanja teh elementov v globinski psihi), vpogledi v »naravo realnosti«, ki so z odvrnitvijo od kartezijansko-newtonske paradigme zasidrani v holističnem razumevanju sveta in so integracija transpersonalnih in mističnih izkustev iz šamanskih in vzhodnih tradicij v enoten pogled na svet.

Grofa in raziskovalce transpersonalne zavesti imamo lahko s stališča New-Agea za optimistično skupino novih znanstvenikov. Za njih je odkritje časovno, kulturno in kategorialno med seboj zelo oddaljenih, vendar očitno primerljivih vpogledov v holistično resničnost potrditev, da so na »pravi poti«. Tako lahko holonomni ali holistični pogled na svet mirne duše primerjamo s temeljnim stališčem mahajanske *Avatamsaka-sutra*. Ta *sutra* – *sutra* je kratek in pregnanten učni spis – ki tvori temelj nauka kitajske Hua-yen šole, vsebuje idejo o »neoviranem medsebojnem prežemanju« vseh stvari. Uči, da je človeški duh univerzum sam in da je identičen z Budo. Takole je zapisano: »V nebesih Indre, tako pravijo, visi tako razporejena mreža biserov, da ob pogledu na en biser vidiš, kako se v njem zrcalijo vsi ostali. Prav tako tudi vsak predmet na svetu ni le on sam, temveč del vsakega drugega, v resnici je vsi drugi«. Grof je citiral ta tekst in Fritjof Capra, ki je naredil popu-

larno »konvergenco zahodne znanosti in vzhodne filozofije«, piše: »Iz tega je razvidno, da *Avatamsaka-sutra*, ta stari religiozni tekst, ponuja kar najbolj očitno paralelo modelom in teorijam moderne fizike.« Pri Grofu zveni holistični optimizem še mnogo bolj obetajoče: »Najbolj vznemirljiv vidik vsega tega... revolucionarnega razvoja v moderni zahodni znanosti – astronomiji, fiziki, biologiji, medicini, sistemski in informacijski teoriji, globinski psihologiji, parapsihologiji in raziskovanju zavesti – je dejstvo, da je nova podoba univerzuma in človeške narave vedno bolj podobna podobi prastarih in vzhodnih duhovnih filozofij – različnim sistemom joge, tibetanski *Vajrayana*, Kašmirjevemu šaivismu, Zen-budizmu, taoizmu, kabali, krščanski mistiki ali gnozi. Zdi se, da se vedno bolj približujemo nenavadni sintezi starega in novega in daljnosežni integraciji pridobitev vzhoda in zahoda, ki bi za življenje na tem planetu lahko imela odločilne posledice.«

S te perspektive novi čas ne zahteva več interdisciplinarnega raziskovanja, da bi tako lahko bolje razložili posamezne fenomene, temveč se zdi, da so znanosti, v bistvu vsa področja duhovne dejavnosti, usmerjene na isto, na Eno. Duhovna »podjetja« se v našem svetu le pojavljajo kot različna »podjetja« z različnimi nameni.

Toda holografija kot osnovni model se je prebila tudi v etabrirano znanost in je prinesla novosti. Posebno poudarjeno se je to zgodilo v nevropsihologiji, kjer je postala novo izhodišče za razlago funkcije možganov. Karl Pribram je holografski model možganov prezentiral kot vseobsegajoč nov poskus razlage, ki ne le, da lahko razvrsti težko razložljiva dejstva s področja raziskovanja možganov, temveč posreduje tudi možnosti razlage za mistične in psihedelične izkušnje in paranormalne fenomene.

Za nevropsihologe kot tudi za psihologe je še vedno ena največjih ugank, kako pride do tega, da lahko nove izkušnje pridejo skupaj s spomini – ta postopek imenujemo učenje. Druga uganka, ki je v zvezi s tem, je osupljiva odpornost naučenega in zapomnjenega, ki se kaže celo pri težkih poškodbah in posegih v možgane. Iz klasične mehanistične znanosti, ki je zaman iskala materialno bazo pomnjenja (tako imenovano »sled pomnjenja« ali »engram«), je Pribramov model naredil za preseženo paradigmo.

Pribram je izhajal iz dejstva, ki so ga potrdili številni eksperimenti, da namreč pri zaznavanju prihaja do vzajemne interference med gledanjem in spominom. Možgani ne delujejo le z digitalnimi procesi, temveč v določenem stadiju opravljajo analize na področju frekvenc, ki jih lahko razumemo analogno holografski interferenci v valovnih frekvencah. Pribram je prišel do zaključka, da z mrežnic obeh oči vzvratni proces (kot živčna aktivnost) vodi k možganom, k tako imenovanemu *Corpus geniculatum*, kjer naleti na paralelno delujoč »feedforward« (»sprednji proces povezovanja«), ki se steka v *Colliculi superiores*. Kar tu imenujemo »feedforward«-sistem, so vizualni vzorci prepoznavna-

nja, spomini, pa tudi podatki asociativnega značaja iz možganske skorje in emocionalni način iz tako imenovanega limbičnega sistema (področja v središču velikih možganov) in iz hrbtenjače. Kar je slišati malce zapleteno, in kar dejansko predstavljajo še mnogo bolj zapleteno, je holografska temeljna ideja: Valovanja iz sodelujočih sistemov se spojijo v interferenčne vzorce. Prav to srečanje spomina in vida je po tem modelu podlaga za dejstvo, da se zavedamo samih sebe.

Pribram trdi, da naše mnenje v svojih bistvenih potezah deluje kot hologram. Spomin ni vsebovan v samih možganih. Ti delujejo kot visoko kompleksen aparat za sprejem in reprodukcijo. Zapomnjeno se potem pojavi – analogno podobi z aktivirane holografske plošče – v prostoru kot od njih neodvisno. Pri tem lahko vsak del možganov reproducira celotno shranjeno informacijo. To pojasnjuje, zakaj pri težkih možganskih poškodbah, ki uničijo večje dele možganov, pogosto komaj ugotovijo luknje v spominu. Od vseh metod shranjevanja je holografska najbolj razčlenjena, najbolj gospodarna in, gledano evolucijsko, najbolj trdoživa. Računalnik, če naj omenimo drugo uporabno analogijo možganske funkcije, postane neuporaben, takoj ko izpade en sam del.

Pribramov holografski model implicira, da so naši možgani zmožni izpeljati transformacijo z manifestativnega področja objektivnega sveta v holografsko področje, pri čemer je svet objektivne, v prostoru in času pojavljajoče se resničnosti, zavrt v resničnost valovnih frekvenc, ki niso prostorsko in časovno locirane. V tej »frekvenčni resničnosti«, zato tudi ne more biti nobenih kavzalnih povezav. Tu šteje edino »gostota« dogodkov. Treba je operirati s pojasnjevalnimi principi komplementarnosti, sinhronizacije, simetrije in dvojnosti. Cela vrsta raziskovalcev vidi v Pribramovem nastavku znanstveno sprejemljivo možnost, kako razrešiti dualizem duha in materije, duhovnih znanosti in naravoslovnih znanosti. Kajti, če ima prav, potem ne-materialna zavest in njene vsebine spreminjajo možganske strukture, medtem ko možganska struktura po svoji strani spreminja zavest.

Raziskovanje zavesti se je polotilo poskusa, da bi s holografskim modelom med seboj povežalo kar najbolj različna doživetja. Grof recimo vidi fenomen razdeljenega spomina kot okvir razlage za LSD-izkušnje, v katerih ima doživljajoči »dostop do informacij o skoraj vsakem aspektu univerzuma«. Dejstvo, da sta prostor in čas na holografskem področju »vsebovana« na neprostorski in nečasovni način, lahko dobro združimo z opazovanjem transpersonalne izkušnje identifikacije z drugimi ljudmi, živalmi, rastlinami, anorganskimi oblikami v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti.

Izbral, prevedel in spremno
opombo napisal Jani Virk

Elmar Gruber je bil rojen leta 1955 na Dunaju, kjer je tudi končal študij psihologije, filozofije in etnologije. Danes je eden kompetentnejših avtorjev na nemškem govornem področju za New Age, šamanizem in parapsihologijo.

Objavljeni poglavji sta v izvirniku izšli v knjigi *Was ist New Age*, Verlag Herder, 1987 (*Kaj je New Age?*). New Age (nova doba), nova paradigma, obdobje vodnarja so sintagme, ki po mnenju teoretikov New Agea govorijo o pozitivnih socialnih in duhovnih transformacijah, ki naj bi se že dogajale, v skladu z astrološko-ezoterično interpretacijo *obdobja vodnarja* pa naj bi v naslednjih dva tisoč letih te spremembe človeka dvignile na višjo evoliucijsko raven.

Filozofska podlaga New Agea so predvsem ameriška transcendentalista Thoreau in Emerson, Teilhard de Chardin s svojim evoliucijskim optimizmom in Schelling s svojim filozofskim idealizmom. Če k temu dodamo Jungov proces individuacije, izsledke sodobne znanosti in nekatera mistična in religiozna pojmovanja različnih ezoteričnih in religioznih tradicij, dobimo dovolj čvrst okvir, znotraj katerega nastaja nova paradigma, njena globinska artikulacija.

Na površini se razširjenost New Agea, ki je v osemdesetih letih v Ameriki postal modni trend, kaže v različnih oblikah: v pojavljanju alternativnih (tudi prirejanih, srednjih, mehkih) tehnologij, specifične New Age politike, ki naj bi vsebovala zavest odgovornosti za celotno človeštvo in za cel planet, New Age managementa (managementa tekočih stanj, sistemov, ki vzpostavljajo ravnotežje v smislu »stabilne nestabilnosti«), pa tudi v romanjih v središče Arizone, kjer naj bi bil na nekdanji sveti zemlji Indijancev duhovni Eldorado Nove dobe, v novem vrednotenju parapsiholoških pojavov in stanj ipd. New Age se je v osemdesetih letih uveljavil tudi v umetniških praksah (predvsem v slikarstvu in kiparstvu) in v založništvu in pop glasbi (približno dva tisoč petsto ameriških knjigar in več kot dvesto dvajset radijskih postaj je specializiranih za New Age).

Na vprašanje, kaj je New Age, zelo dobro odgovarjajo avtorji, kot so F. Capra, M. Ferguson, G. Geisler, R. Kakuska, R. Lutz, T. Roszak, H.-J. Ruppert in D. Spangler. Ni odveč pripomniti, da je New Age v svojem spektru, ki sega od revitalizacije duhovnosti in nove ekonomije/ekologije/politike do posthipijevskega modnega trenda in instant metafizike, zelo zdrsljivo področje. Kljub novi duhovnosti, ki naj bi prihajala ali že prihaja, so intelektualni senzorji še posebno potrebni. Preprosto zato, da bodo razpoznali novo paradigmo v množici iluzornih odleskov, ki se pojavljajo na praznem ekranu sveta. Sprejetje nove paradigme, o kateri govorijo teoretiki New Agea, bo odvisno od oblike, v kakršni bo prišla.